

ДИНАМІКА ОБСЯГІВ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Проаналізовано динаміку зміни обсягів виробництва та реалізації продукції харчової промисловості в державі, а також встановлено основні фактори зменшення виробництва продукції за певними підгалузями та перешкоди у розвитку.

Ключові слова: харчова промисловість; об'єми виробництва; об'єми реалізації; динаміка; темп зростання; темп зменшення.

Abstract

The dynamics of changes in the volume of production and sale of food industry products in the state were analyzed, and the main factors of production reduction in certain sub-sectors and obstacles to development were established.

Keywords: Food Industry; production volumes; sales volumes; dynamics; growth rate; rate of decrease.

Вступ

Сьогодні харчова промисловість виконує роль однієї із провідних галузей державної економіки. Вона в повній мірі залучена до процесу забезпечення продовольством держави, утворенні її експортного потенціалу й має здатність позитивно впливати на загальну динаміку економічного зростання України.

Метою роботи є аналіз сучасного стану харчової промисловості в розрізі об'ємів виробництва та реалізації продуктів, а також огляд основних перешкод у розвитку підгалузей харчової промисловості.

Результати дослідження

Промисловість в Україні включає такі галузі, як: добувна промисловість і розроблення кар'єрів; переробна промисловість; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; водопостачання, каналізація та поводження з відходами. Харчова промисловість (яка складається з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів) включена у переробну промисловість та, в свою чергу, об'єднує понад 40 основних виробництв [1]. Провідними підгалузями є: м'ясна; олійно-жирова; цукрова; молочна; безалкогольні та алкогольні напої; перероблення та консервування фруктів і овочів; борошномельна; кондитерська; сигарети.

Узагальнюючим показником, який відображає виробництво різних видів харчової продукції є обсяг її реалізації. Останні десять років харчова промисловість є загальнодержавному масштабі займає перше місце за обсягами реалізованої продукції (млн. грн) серед всіх галузей промисловості і має позитивну динаміку питомої ваги. Зокрема, у 2019 році було реалізовано продукції на суму 616166,7 млн. грн, що склало 20,4 % в загальному обсязі. В 2020 році обсяги реалізованої продукції галузі склали 678844,4 млн. грн або 21 % від загального обсягу в Україні. В 2021 році реалізовано продукції на суму 842596,4 млн. грн, що складає 18 %.

Результати здійсненого аналізу статистичних даних в період з 2011 по 2021 рр. відображають стійку тенденцію до зростання обсягів реалізованої продукції харчової промисловості (млн. грн) зі середньорічним темпом зростання 14,9 % [2].

У структурі підгалузей харчової продукції найбільша частка обсягів реалізації (млн. грн) у 2021 році та вже декілька років поспіль належить олійно-жирової промисловості – 30,8 %, 17,2 % – м'ясо та м'ясна продукція, 11,4 % – хліб та борошно, 10,1 % – напої (крім соку) та 10 % – молочна продукція (табл. 1).

Також, зважаючи на результати дослідження, можна зробити висновок, що найвищі темпи зростання (тобто понад 100%) з 2016 по 2021 рр. спостерігаються за підгалузями: чай, кава, приправи,

готова їжа – збільшення на 123,2 %; мінеральні води та безалкогольні напої - на 114,8 %; перероблення та консервування фруктів і овочів – на 111,1 %; м'ясо та субпродукти, перероблення та консервування риби, ракоподібних і моллюсків – 104,8 %.

Цікаво, що розглядаючи з точки зору збільшення обсягів реалізованої продукції у грошовому еквіваленті (млн. грн) – то практично всі підгалузі відображають стійку щорічну позитивну тенденцію до росту темпів реалізації продукції. Виключення спостерігаються тільки в певні періоди за деякими підгалуззями, так значно зменшувався темп обсягу реалізації цукру на 34,3 %, тобто на 6346,3 млн. грн порівнюючи 2020 р. до 2016 р. та незначні зменшення у реалізації сигарет на 6,4 % (тобто на 1896 млн. грн), обсяги какао та кондитерських виробів зменшувались у 2020 р. порівняно з попереднім роком на 1,5 % (-339,1 млн. грн) та молочної продукції - зниження на 0,15 % у 2020 р. порівно з 2019 р. (тобто зменшення на 96,4 млн. грн).

Таблиця 1. Динаміка обсягів реалізації продукції провідних підгалузей харчової промисловості України у період з 2016 по 2021 роки [3]

групи товару, млн. грн	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	темп зростання 2021 р. до 2016 р.
М'ясо та субпродукти, перероблення та консервування риби, ракоподібних і моллюсків	53 689,5	66 704	80 014,2	82 176,1	87 739,3	109 941,9	204,8 %
Перероблення та консервування фруктів і овочів	11 267,5	13 142,5	15680,6	18425,6	19803,9	23786,8	211,1 %
Олія та тваринні жири	106 563,0	124812,0	132746,4	133365,2	160019,0	196485,6	184,4 %
Молочна продукція	39 972,1	51561,5	57638,6	60637,9	60541,5	63562,3	159,0 %
Хліб, борошно, крупи, макарони	41 908,3	47 047,2	51 135,7	56 704,2	57 770,8	72 867,1	173,9 %
Цукор	18 488,7	17907,5	15156,5	12232,6	12142,4	20125,5	108,9 %
Какао та кондитерські вироби	15 539,1	18255,6	21087,0	22472,0	22132,9	28938,5	186,2 %
Чай, кава, приправи, готова їжа	13 558,5	15 657,2	18 319,1	22 699,6	26 116,7	30 257,9	223,2 %
Спиртні напої	27 489,6	31 135,2	35 831,7	38 715	39 505	40 885,8	148,7 %
Мінеральні води та безалкогольні напої.	11 010,8	13183,6	16740,8	19164,5	19044,7	23654,5	214,8 %
Сигарети	16 689,9	23516,8	26207,9	26228,1	29452,9	27556,9	165,1 %

Однак, якщо розглядати з точки зору обсягів виробництва харчової продукції за аналогічний період у одиницях вимірювання маси та об'єму, то спостерігається зниження за більшістю підгалузей, окрім тих, котрі відображають збільшення обсягів виробництва, це: мінеральні води та безалкогольні напої на 36,8 %; перероблення та консервування овочів та фруктів на 34 %; олії та тваринних жирів на 19 %; м'яса та риби на 14,7 %; вина та пива на 2,8 %. По інших продуктових позиціях в останні роки спостерігалася тенденції до зниження обсягів виробництва (табл. 2).

Дана невідповідність, у певній мірі, також пов'язується з щорічним показником інфляції в Україні. В період з 2016 по 2021 рр. середній рівень інфляції становив 109,1 %, що значно вплинуло на ріст собівартості продукту та відповідного підняття вартості реалізації [4].

Олії та тваринним жирам притаманні, більшою мірою, позитивні темпи зростання виробництва продукції, однак у 2021 році відбулося зменшення, яке зумовлено меншою кількістю виробленої олії соняшникової з 368950,2 т у 2020 р. до 227875,8 т у 2021 р. (-141074,4 т), маргарину з 106035,6 т до 88183,5 т у 2021 р. (-17852,1 т), а також продуктів харчових з олії та жирів з 104686,8 т у 2020 р. до 65972,4 т у 2021 (-38714,4 т). Асоціація «Укроліяпром» пояснює зменшення виробництва олії соняшникової як стримуванням продаж насіння соняшнику виробниками до моменту підняття вартості на дану сировину, що знаходить підтвердження зростанням запасів у виробників соняшнику, та зменшенням експорту олії соняшникової в цей період на 14,2 % [5].

Нестабільні темпи зростання та зниження характерні для виробництва цукру та жому, зокрема жому у 2019 р. скоротилось майже вдвічі з 2278389 т у 2018 р. до 1297780,5 т (-980608,5 т), однак у

2021 р. кількість виробленого жому зросла та становила 1867187,3 т, що на 513870, 9 т більше ніж в 2020 р. Варто відзначити, що зменшення в об'ємах виробництва цукру та жому тісно пов'язано з поточним щорічним врожаєм в Україні та зменшення цін на продукт, яка провокує зменшення посівних площ [6].

Найбільш негативні темпи у обсягах виробництва, порівнюючи 2021 р. до 2016 р., спостерігаються у підгалузях, що виробляли: чай, каву, приправи та готову їжу (- 54,6 %); сигарети (-38,6 %); какао та кондитерські вироби (-27,4 %); цукор та жом (-22,2 %); хліб, борошно, крупи, макарони (-19,5%), а також зменшення виробництва соку у 2020 р., яке більшою мірою мірою, зумовлене зменшенням виробництва яблучного соку з 118569,4 тис. л у 2019 р. до 71493,7 тис. л (-47075,7 тис. л).

Також з 2017 по 2020 рр. спостерігалось зменшення обсягів виробництва спирту та горілки (міцних напоїв), однак у 2021 р. виробництво збільшилось з 9221805,1 л чист. спирту до 11256606,0 л чист. спирту у 2021 р. (+2034800,9 л чист. спирту), а також лікеру та інших спиртних напоїв зі 9442556,7 л чист. спирту до 10597988,3 л чист. спирту (+1155431,6 л чист. спирту).

Зменшення кількості виготовлення сигарет залежить від щорічного збільшення акцизу на 20 % починаючи з 2018 року, яке значно підвищує вартість даного продукту [7]. Додатковим фактором зниження виробництва сигарет, міцного алкоголю та цукру вважається також зміна культури харчування українців та свідоме виключення шкідливих продуктів з раціону.

Таблиця 2. Зміна обсягів виробництва основних видів продукції харчової промисловості з 2016 по 2021 рр. [8]

групи товару	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	темп зростання 2021 р. до 2016 р.
М'ясо та субпродукти, перероблення та консервування риби, ракоподібних і молосків, т	1697960	1816235	1925575	1914997,4	1867267,5	1947506,3	114,7 %
Перероблення та консервування фруктів і овочів:	229945	244884	272608	301662,5	300304,3	308164,1	134,0 %
- Овочі, фрукти, т - Сік, тис. л	391461,4	390904,7	380722	459618,9	355390,5	356383,5	91,2 %
Олія та тваринні жири, макух, т	3108006	3659470	3862425	4226043,8	4358867,6	3697445,8	119,0 %
Молочна продукція (крім морозива), т	1301105	1274709	1340618	1291773,3	1305550,8	1190288,2	91,5 %
Хліб, борошно, крупи, макарони, т	3546309	3488490	3231531	3315301	3058154,6	2853872,3	80,5 %
Цукор, жом, т	3644736	4141535	3360274	2386552,3	2296758,6	2837091,9	77,8 %
Какао та кондитерські вироби, т	138884	143950	161477	172182,1	134156	100849,8	72,6 %
Чай, каву, приправи, готова їжа, т	938764	954200	962525	1024798,1	440727,2	426024,6	45,4 %
Спиртні напої:	81707591	70544494	66965189	64352290,5	67789241,9	73521377,4	90,0 %
- Спирт, горілка, л чистого спирту - Вино, пиво, тис. дал	201181,3	207133,7	208056,3	202452,2	203671,1	206888,4	102,8 %
Мінеральні води та безалкогольні напої, тис. дал	277860,3	301374,9	332458,3	354981,8	354807,6	380070,1	136,8 %
Сигарети, млн. шт	98162	92058,6	85057,9	69660,3	68990,9	60310,9	61,4 %

Ключовими перешкодами у розвитку харчової промисловості, у проєкції збільшення обсягів виробництва та реалізації, є відсутність експортного потенціалу, застарілість устаткування та обладнання, відсутність інноваційних впроваджень у виробництві, недостатнє фінансування та, як наслідок, якість сировини та невідповідність міжнародним практикам державного регулювання безпечності продукції, а також систематичне підвищення собівартості виготовлення та реалізаційної вартості продукції.

Висновки

Отже, харчова промисловість залишається однією із найбільш важливих, зважаючи на обсяги реалізації в грошовому еквіваленті для економіки держави. Саме продукція даної промисловості забезпечує функцію покриття базової потреби громадян у харчуванні. Однак, обсяги виробництва за певними підгалуззями в останні роки, свідчать про потребу у суттєвому покращенні, в розрізі можливостей формування нових та посилення наявних конкурентних факторів на внутрішньому та зовнішньому ринках, котрі сформуують умови для стійкого розвитку харчової промисловості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Глухова С. В. Україна: харчова промисловість / С. В. Глухова // Офіційний сайт «Велика українська енциклопедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vue.gov.ua/Україна: харчова промисловість> (дата звернення: 22.02.2023).
2. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності промисловості у 2010–2021 роках. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp_rik/orp_rik_pr_ue.xlsx
3. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2016-2021 році. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/pr/orppvd/orppvd_14-19_eu.xls
4. Індeksi споживчих цін на товари та послуги у 2002-2022 роках (рік до попереднього року). Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ct/isc_rik/isc2002-2020rik_pr.xls
5. Поточна ситуація на олійному ринку. Офіційний сайт асоціації «Укроліяпром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukroilprom.org.ua/news/potochna-sytuatsiya-na-oliynomu-ryнку-277/>
6. Семенда Д. К. Сучасний стан та тенденції розвитку ринку технічних культур в Україні / Д. К. Семенда, О. В. Семенда // наук-прак. журн. «Агросвіт». – №6. – 2019 р. – с. 65-74
7. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо наближення ставок акцизного податку на тютюнові вироби до мінімального рівня, діючого в ЄС. Офіційний веб-портал Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62555
8. Виробництво промислової продукції за видами у 2016-2021 році. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/pr/ovp/ovp_rik/vppv_21xls_ue.xlsx

Діана Олександрівна Гладка — аспірантка кафедри ФІМ, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: fm.mof14b.hladka@gmail.com

Науковий керівник: *Ірина Юрївна Єпіфанова* — д.е.н., професор кафедри фінансів та інноваційного менеджменту, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: epifanovairene@gmail.com

Diana O. Hladka — Graduate student of the Department of Finance and Innovation Management, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, email: fm.mof14b.hladka@gmail.com

Supervisor: *Iryna Yu. Yepifanova* — Dr. of Sciences, Professor Department of Finances and Innovative Management, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: epifanovairene@gmail.com